National Library of Israel

Maariv - מערב, 07.04.1967, page 6

נתן אלתרמן / „תוף־הפח" וכלי הרוח

סביב קבלת־פנים אחת שלא נערכה לגינתר גראס

התוכחה שניתכה על ועד אגודת הסופרים העברים, בעתונות ומצד חוגי אנשי הרוח, בשל ההחלטה להימנע מקבלת־פנים רשמית לגינתר גראס, היתה רבה וחריפה. עיקר נימוקיה של הוכחה זו: יש לדון אדם לפי טיבו ולא לפי מוצאו הלאומי ומי שאינו מקיים את הכלל הזה נתפס לגזענות. כלל־גדול זה אין לערער עליו, אך ספק אם הוא שייך לענין. ספק אם הופסים אנו כראוי את משמעות השתלטותו של עיקרון זה, בשנים האחרונות, על כל מערכת יחס־סינו עם גרמניה ועם הגרמנים. ספק אם אנו תופסים כראוי כי מושגים כוללים כמו אומה גרמנית „לדינה גרמנית וקורות הי־עבר הקרוב, עם כל המשתמע ומתחייב כהם, עדיין קיימים לגבינו בענייני של מימי, רק במידה שהם עוד משתלבים ב־פולמוסים המדיניים בשאלה הגרמנית, שגם הם כבר נתפסו לפולמוסיר. פוליטיים רגי־לים, לגבי שאר תחומיה של בעיה זו, אם הם תחומי המוסר ואם הם תחומי הרוח, אין אומה גרמנית ואין במלכה גרמנית, אלא יש רק גרמנים אשר איש ואיש מהם „ריש־פט לפי מעשיו".

בדרך זו, על ידי שאנו נוטלים עיקרון, שהוא נכון לעצמו, ומושיבים אותו דן יחידי בשאלה שאין הוא צריך ואין הוא מוועד למצוותה, אנו מוציאים למעשה את שאלת ההיסוס בזינינו ובין גרמניה והגרמנים מכל קיים, ומשאירים אותה, למעשה, רק לגבי יצאלת היחס שבין היהודים ובין האשמים בפועל בהשמדה. כאן, במקום שבו אין היא שרה, ואנו „לקחנו את בחירנו בחורה". ואף על פי כן, אותו פסוק הוא אמת לאמיתה, שכן המלכלה הגרמנית שהקימה בלב אירו־פה מתיקנים וכבשנים לשריפת עם שלם, וארגנה מנגנון השמדה אדיר שהכיל את כל הדרוש, מפקידים ועד כלביי־דים, מפלוגות המתה בסיוטנות ועד משפיטי ערות אדם ועד מומחים לעיבוד מוצרי־לואי, אשר עצ־מותיו ושניו ועורו של העם המוסו. ש־נשן להם חומר גלם לתצרוכת אורחית אז צב־איח, מלכלה זו צריכה להיחשב כיום כמי שיצא לא מכבר מתוך תקופה של קאניבא־ליזם ליגאלי כפשוטו, ואותו פסוק שעורר חימה לא בא אלא לרמז על כך רמז רחוק ביותר.

אין אני נמנה עם מי שטוען שגרמניה כיום אינה אחרת משהיתה. זו טענה שבע־ליה משמעיים אותה בלי להסיק ממנה כלום פרט לפסילת מגעים מדיניים, אף על פי ש־מגעים אלה הם אולי היחידים המותרים לה למדינת ישראל עם כל גרמניה שהיא. גר־מניה כיום היא ודאי אחרת משהיתה. לולא כן לא היה מי שיתוכח על כיום בכנסת ובעתונות. גרמניה של היום היא אחרת לא משום שהחחוללה בה תמורה סמויה, שאפשר לתותם על ממשות שבה. גרמניה הראוי הוא שבעת ביקורו של סופר גרמני אנטינאצי בישראל יתכנסו סופרינו על מנת לקבל פניו בחורה ולברכו על אנטינאציות זו. השאלה היא אם התכנסות כואת של ועד סופרי ישראל, בשם כלל הסופרים ב־י־ל, עם גינתר גראס, יכולה באמת להיחשב רק כמפגש של אחים־להשקפת־אנטינאציה, או שיש כאן עוד כמה תבלים שעליהם למעשה בטוח הויכוח.

3.

בכלל דומני שהבעות ההוקרה של ציבור יהודי לגבי תכונות ודעות אנטינאציות של סופר או איש־צבור אורח, ואפילו היא אנטי־נאציות מובהקת ופעילה כמו זו של גראס, צריכות להימצא מחוץ לטרמינולוגיה המגו־רה ולהתרגשות־השבחים המקובלת שבה אנו מקדמים פני אחים־לדעה בתחומים אחרים. אנטינאציות זו של גראס — גם לענין ה־היזב הטשלילה שבאותו ניעוד־סופרים רשמי היתה צריכה להיתפס לנו פחות בבחינת הסרתו של מכשול אחרון ויותר בבחינת תנאי ראשון, פחות בבחינת נימוק תוקף הפותר את כל השאלות ויותר בבחינת הנ־חת־יסוד שממנה השאלות מתחילות. יש מידה לא מבוטלת של צרימה בביטויי עודפים של הוקרה יהודית ושבח יהודי, וממילא תודה יהודית, כלפי אורח גרמני על שהוא שולל משטר שעיקר סימניו היה המיבצע המשלכתי הגדול בעולם לשריפת העם היהודי.

אדנאואר, כידוע, התקבץ בעת ביקורו כאן, לשמע פסוק שהביע את הסברה שגרמניה עוד צריכה לפלס לה דרך אל משפחת ה־עמים. פסוק זה נמתק אחר כך, לפי דרי־שתו, ואנו „לקחנו את בחירנו בחורה". ואף על פי כן, אותו פסוק הוא אמת לאמיתה, שכן המלכלה הגרמנית שהקימה בלב אירו־פה מתיקנים וכבשנים לשריפת עם שלם, וארגנה מנגנון השמדה אדיר שהכיל את כל הדרוש, מפקידים ועד כלביי־דים, מפלוגות המתה בסיוטנות ועד משפיטי ערות אדם ועד מומחים לעיבוד מוצרי־לואי, אשר עצ־מותיו ושניו ועורו של העם המוסו. ש־נשן להם חומר גלם לתצרוכת אורחית אז צב־איח, מלכלה זו צריכה להיחשב כיום כמי שיצא לא מכבר מתוך תקופה של קאניבא־ליזם ליגאלי כפשוטו, ואותו פסוק שעורר חימה לא בא אלא לרמז על כך רמז רחוק ביותר.

אין אני נמנה עם מי שטוען שגרמניה כיום אינה אחרת משהיתה. זו טענה שבע־ליה משמעיים אותה בלי להסיק ממנה כלום פרט לפסילת מגעים מדיניים, אף על פי ש־מגעים אלה הם אולי היחידים המותרים לה למדינת ישראל עם כל גרמניה שהיא. גר־מניה כיום היא ודאי אחרת משהיתה. לולא כן לא היה מי שיתוכח על כיום בכנסת ובעתונות. גרמניה של היום היא אחרת לא משום שהחחוללה בה תמורה סמויה, שאפשר לתותם על ממשות שבה. גרמניה

אנטינאציות בישראל יתכנסו סופרינו על מנת לקבל פניו בחורה ולברכו על אנטינאציות זו. השאלה היא אם התכנסות כואת של ועד סופרי ישראל, בשם כלל הסופרים ב־י־ל, עם גינתר גראס, יכולה באמת להיחשב רק כמפגש של אחים־להשקפת־אנטינאציה, או שיש כאן עוד כמה תבלים שעליהם למעשה בטוח הויכוח.

3.

בכלל דומני שהבעות ההוקרה של ציבור יהודי לגבי תכונות ודעות אנטינאציות של סופר או איש־צבור אורח, ואפילו היא אנטי־נאציות מובהקת ופעילה כמו זו של גראס, צריכות להימצא מחוץ לטרמינולוגיה המגו־רה ולהתרגשות־השבחים המקובלת שבה אנו מקדמים פני אחים־לדעה בתחומים אחרים. אנטינאציות זו של גראס — גם לענין ה־היזב הטשלילה שבאותו ניעוד־סופרים רשמי היתה צריכה להיתפס לנו פחות בבחינת הסרתו של מכשול אחרון ויותר בבחינת תנאי ראשון, פחות בבחינת נימוק תוקף הפותר את כל השאלות ויותר בבחינת הנ־חת־יסוד שממנה השאלות מתחילות. יש מידה לא מבוטלת של צרימה בביטויי עודפים של הוקרה יהודית ושבח יהודי, וממילא תודה יהודית, כלפי אורח גרמני על שהוא שולל משטר שעיקר סימניו היה המיבצע המשלכתי הגדול בעולם לשריפת העם היהודי.

אדנאואר, כידוע, התקבץ בעת ביקורו כאן, לשמע פסוק שהביע את הסברה שגרמניה עוד צריכה לפלס לה דרך אל משפחת ה־עמים. פסוק זה נמתק אחר כך, לפי דרי־שתו, ואנו „לקחנו את בחירנו בחורה". ואף על פי כן, אותו פסוק הוא אמת לאמיתה, שכן המלכלה הגרמנית שהקימה בלב אירו־פה מתיקנים וכבשנים לשריפת עם שלם, וארגנה מנגנון השמדה אדיר שהכיל את כל הדרוש, מפקידים ועד כלביי־דים, מפלוגות המתה בסיוטנות ועד משפיטי ערות אדם ועד מומחים לעיבוד מוצרי־לואי, אשר עצ־מותיו ושניו ועורו של העם המוסו. ש־נשן להם חומר גלם לתצרוכת אורחית אז צב־איח, מלכלה זו צריכה להיחשב כיום כמי שיצא לא מכבר מתוך תקופה של קאניבא־ליזם ליגאלי כפשוטו, ואותו פסוק שעורר חימה לא בא אלא לרמז על כך רמז רחוק ביותר.

אין אני נמנה עם מי שטוען שגרמניה כיום אינה אחרת משהיתה. זו טענה שבע־ליה משמעיים אותה בלי להסיק ממנה כלום פרט לפסילת מגעים מדיניים, אף על פי ש־מגעים אלה הם אולי היחידים המותרים לה למדינת ישראל עם כל גרמניה שהיא. גר־מניה כיום היא ודאי אחרת משהיתה. לולא כן לא היה מי שיתוכח על כיום בכנסת ובעתונות. גרמניה של היום היא אחרת לא משום שהחחוללה בה תמורה סמויה, שאפשר לתותם על ממשות שבה. גרמניה

אנים של צמון אמריקה ואת רציחת הקולאקים ברוסיה ואת אינרזוניה ואת מלחמת ווייטנאם. כן, „קורסט ובריה ואייכמן ניתנים להחלפה זה בזה". התפיסה הרעיון אולי נכון ביסודו ואף על פי כן יצא סכר יתרונה של סקירה יחבת זו של גראס בהפסד יתרונו החד־פעמי של הפרק שזיזה גושא ההרצאה. דומני כי כדי שפרק זה יישאר הי, כראוי של גראס, יש לדעת כי יתחדו של המשע הגרמני הזה, יתודו הממלכתי, המשפטי התחוקתי, הצבאי ואזרחי גם יחד. שבועצ בכוחות הממלכה והצבא ובמשטרה והמוני העם והמוסחים ואנ־שי המעשה והמטכילים ואנשי התיאוריה, וכן הלאה וכן הלאה. יתודו שלו פשע זה הוי צריך להכביד לא רק על כביסתו של גרמניה אל משפחת העמים. אלא אף את כניסתה אל משפחת משמירי הימים. בבוראשאל של גראס שכן גם ביניהם אין לה מסגרת מן המוכן.

7.

העדר ייחודו של אותו פרק, שגראס מבקש לשמור אותו חי, היה בולט גם באותו פיסור מעשה שסיפר האורח על דרך המשל: מעשה בצעיר יהודי מחמנות הצקורים, ובצעיר גרמני מן הוורמאכט, שנמצאו שרויים, עם תבוסתה של גרמניה, זה במחיצתו של זה, וסירבו „לשמוע לקול החבונה", שניהם גם יחד, מפני טעמים זהים כמעט, והו מיפור דק ומעניין, אך קשה לומר כי לגבי קהל יהודי הוא הסי־מור האופייני לאותה הסיטוריה.

לא כלפי האורח אני טוען כאן, אלא כלפי שומעיו שחוויתה של אותה הרצאה לא היתה צריכה להעלים מהם, מרוב הוקרת הצר האנ־ינאציי שבדברים, חוויות אחרות הכרוכות בנושא זה.

כך גם שעה שדיבר גראס על. היותו חבר הה־יטלר־ייוגנד בנערותו ועל שרותו בחיל ה־שריון הגרמני עד שנפצע ונשבה בידי האמרי־קאים בגיל שבע עשרה. אפשר להבין לרוחו של גראס שעה שהעדיף להזכיר במפורש, ולו גם בקיצור, פרט ביאוגראפי זה. כולנו יודעים כי פרק נעורים זה אינו גורע מדמותו כלוחם אנטינאצי, אלא אף מוסיף לדמות זו את צלקת הנסיון האישי המר.

רצוני רק לומר כי שעה שאני נזכר כי גראס אמר באחת השיחות כי אין הוא מבין את הימנעותם של סופרי ישראל מלערוך לו קבלת פנים רשמית, אף שהוא מקבל הימנ־עות זו כעובדה, ראוי לשאול, ולאו דווקא אותו, אלא את המוכיחים שקצפו כל כך על אותה החלטה, אם הם סבורים שפרק זה של חברות בהיטלר־יוגנד ושל שרות בחיל השריון הגרמני יכול היה שלא להשתבץ גם באותה קבלת פנים מטעם סופרי ישראל, אילו נתקיי־מה. ואפשר שיחוד שם פרט זה היו מתבצעים באותה הכנסות סופרים גם הדי פרקי נעו־רים אחרים, של צעיריים שאולי עוד הספיקו לראות את הנער גראס בנמדים, אך כיוון שלא הגיעו לגיל קשיני יותר לא הספיקו לראותו עכשיו כסופרי ישראל מודים לו וחולקים לו בבוד בכנס רשמי. לא תמיד קל להפריד בין הדברים ולא תמיד נכנסים למסבות חגיגיות כאלו רק בעלי הזמנות.

8.

נימוק תקיף העולה על הפרק בזמן האח־רון, בשאלות אלו, הוא זה שאומר כי אף צביעות היא לדקדק בנושות של היתר ואיסור לאחר שהסכרים נפרצו מכבר. הכל תולה ומסתחף. כן, ההסתחמות היא עובדה, ובכל זאת, אף שבימוק זה אינו חדש הויי יש תמיד משהו מפקיע בחמתם של אלה שמרוב קצף על הידרדרות הם משלחים חולחה לא בת אלא במת שנראה להם סותר אותה ומפר את ההארמוניה.

בעלי נימוק זה טוענים כרגיל כי השילו־מים הוי ראש של התפרקות ומאחר שקיבלנו כסף זה לא היתה ברירה אלא להסתאב, ובכן, נימוקים רבים וכן טובים הושמעו בשע־תם נגד קבלת השילומים, אך נימוק זה, דומ־ני כי שום אומה שבעולם לא היתה מסכימה על נקלה לגמק בו את סרובה, שכן ציבור יאמור כי הוא ידע שבאם יקבל פקדון זה סוחר להסתאב, נמצא מבזה את עצמו יותר מכל בזזונות שהמיטו עליו משנאיו. כן, באורח פאראדוכסאלי נהפכו השילומים, שהיו צריכים להיות הוסמת עול וסיעום, לסתה הידרדרות ופריקת עול, אך דבר זה אירע לא מפני שקיי־בלנו אותם, אלא מפני שהרבינו להפנותם לעידים שאינם שלהם. יש הבדל גדול אם מביאים בכסף כזה נכסי־ברזל־ויסוד, או שמנ־צלים אותם לחצרוכת שוספת וליתר רווחה. ובכל זאת, שעה שאנשי רוח שבינינו רוח רק אל תוזם התחפרקות בעולם התוחר ושו־פכים חמתם של הפוליקסוואגן, כסמל, עליהם לזכור כי בשטח החמרי לפחות אין מתכסים בבימוקי קידמה ואחוות אנושית ועיקרונות צדק. אם כך, ואם כך, מי שטוען כי מאחר שקיבלנו את השילומים אין טעם להתנגד ל־משלחות מורים לגרמניה, ומאחר שמשלחות מורים מסתובבות שם אין שום לדקדק עם בדרנים, ומאחר שכך הרי אילת היא להתנגד דווקא לסימפוזיונים משותפים של גרמנים ויהודים על קורות השואה, — מי שטוען כך מתעלם רק מדבר אחד — מן הסיוט שבתהליך זה, אשר בהיותנו מתערבים מתוכו לרגע אנו שומעים מיד את הוכחתם של אלה הטוענים בחימה כי יש לשוב ולשקעו בו, שכן כל יקיצה אינה אלא צביעות.

9.

כשם שאני סבור כי החלטתו של ועד אגו־דות הסופרים להימנע מקבלת פנים רשמית לגראס היתה החלטה נכונה, כך אני סבור כי הטעם שבו נימק הועד את החלטתו זו, טעם שעיקרו „חילוקי דעות שמקורן אמוציונאלי" והצורך „להתחשב ברגשותיהם של חברים", אינו מן הענין.

כל אותה חלוקה שגורה ומושרשת, המבדילה בין בעלי הענין מזה ובין בעלי „רגש" מזה, אי בין הענין ורגש הנלחמים בלבו של כל אחד, יש בה משום עלבון לנושא שאנו עומ־דים בו. כל אותו הלך־מחשבה שאת ביטויי אנו שומעים מדי פעם מפי נאורים ודורשים טוב משני הצדדים — יהודים וגרמנים — כשהם מבריזים כי הענינם מוצא לשון משו־תפת, אלא שיש להתחשב ברגשותיהם של קרובי החללים, כל הלך המחשבה הזה דוחק את אחד הנוראים בסרגי תולדות אדם אל תחום של „החזשבות" אישית ומעוות את משכנו ואת המתחייב ממנו.

כן, יש מיפגשים תרבותיים אשר הימנעות מהם היא חובה תרבותית נעלה יותר מן זה־שהתפוות בהם. יש סייגי חובה וזכרון ועדבות הדדיה שהם פרי הגיענם החותך של הבינה והחושים והקורות, ואילו „הרגש" נמצא לפע־מים דווקא עם אלה אשר האמנויה התרבותית או המדינית מעבירה אותם על צו הסכנון. בכוחו של סכחון זה עלינו לשמור על סייגים נכונים בכל שעה החלטה, כדי שתהיה לנו הזכות להצדיק מה שאנו מצדיקים במגעים עם גרמניה, על אף גלובקה, ולשלול מה שאנו שוללים על אף גינתר גראס. מי שטכ־חיש שיוויו של הגיון הזה משבש את הוזשי ונוהמצאות של הזזמן הזוזוה, לא רק מצד קשריו עם העבר אלא גם מבחינת הזחושת הכיונון ותתכלית לעתיד.